

УДК: 622.333.012: 657

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ РОБОТИ ВУГІЛЬНИХ ШАХТ УКРАЇНИ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Мартякова Є.В., д.е.н. професор, зав. кафедрою «Управління виробництвом» ім. Ю.В. Бондаренко
Донецький національний технічний університет, м. Донецьк

Веретельная Л.Н. аспірант кафедри «Управління виробництвом» ім. Ю.В. Бондаренко
Донецький національний технічний університет, м. Донецьк

Мартякова Е. В., Веретельная Л. Н. Анализ показателей угольных шахт и основные тенденции дальнейшего развития.

В статье рассматривается состояние угольной промышленности, которая является наиболее проблемной в промышленности Украины: с одной стороны, она является основным источником обеспечения национальной экономики собственными энергоресурсами, с другой – из-за сложных горно-геологических условий разработки месторождений и невысокого технического уровня является менее конкурентоспособной, сложно адаптируется к рыночным условиям хозяйствования, требует существенной государственной поддержки. Рассмотрены государственные и негосударственные сектора угольной промышленности. Проанализирована динамика основных показателей характеризующих производственно-экономический потенциал угледобывающих предприятий Украины разных форм собственности за период с 2007-2012 года. Исследованы современные условия существования государственных и частных угледобывающих шахт Украины. Установлено, что частный угледобывающий сектор Украины демонстрирует достаточно уверенную позитивную и бездотационную работу и в подавляющем большинстве случаев убедительно доказывает свои преимущества. Среди них – увеличение объема инвестиций в приобретение оборудования, рост добычи угольной продукции, снижение затрат на производство угледобычи, оптимизация бизнес-процессов, внедрение новых технологий и т. п. Государственный сектор угольной промышленности, сокращается вследствие приватизации, передачи в аренду или концессию наиболее перспективных шахт и с благоприятными природными условиями. Оставшуюся наибольшую часть в государственном секторе составляют шахты небольшой производственной мощности со сложными горно-геологическими условиями, требующие значительного систематического государственного субсидирования для покрытия текущих убытков и поддержания производственных мощностей. Вследствие этого угольная продукция имеет крайне высокую себестоимость, что приводит практически к абсолютной неконкурентоспособности отечественных угольных предприятий как на мировом, так и на внутреннем рынке. Доход от реализации угольной продукции не позволяет возместить сложившийся на угледобывающих предприятиях уровень затрат. Государство формирует политику ценообразования угольной продукции с целью поддержки государственных шахт. Такие нерыночные меры, в конечном итоге, только усугубляют кризисное состояние угольной отрасли. Рассмотрены вопросы государственной политики по решению ключевых проблем угольной отрасли: ее технико-технологической модернизации и реформирования соответственно к рыночным условиям хозяйствования.

Мартякова О. В., Веретельная Л. М. Аналіз показників вугільних шахт та основні тенденції подальшого розвитку.

У статті розглядається стан вугільної промисловості, яка є найбільш проблемною в промисловості України: з одного боку, вона є основним джерелом забезпечення національної економіки власними енергоресурсами, з іншого - через складні гірничо-геологічних умов розробки родовищ і невисокої технічного рівня є менш конкурентоспроможною, складно адаптується до ринкових умов господарювання, вимагає суттєвої державної підтримки. Розглянуто державні і недержавні сектора вугільної промисловості. Проаналізовано динаміку основних показників характеризують виробничо-економічний потенціал вугледобувних підприємств України різних форм власності за період з 2007-2012 роки. Досліджено сучасні умови існування державних і приватних вугледобувних шахт України. Встановлено, що приватний вугледобувний сектор України демонструє досить упевнену позитивну і бездотаційну роботу і в переважній більшості випадків переконливо доводить свої переваги. Серед них - збільшення обсягу інвестицій в придбання обладнання, зростання видобутку вугілля, зниження витрат на виробництво вугільної продукції, оптимізація бізнес-процесів, впровадження нових технологій і т. п. Недержавний сектор вугільної промисловості функціонує досить ефективно, завдяки своєчасному інвестуванню та сприятливим природним умовам. Державний сектор вугільної промисловості, скорочується внаслідок приватизації, передачі в оренду або концесію найбільш перспективних шахт і зі сприятливими природними умовами. Найбільшу частину в державному секторі складають шахти невеликої виробничої потужності зі складними гірничо-геологічними умовами, що вимагають значного систематичного державного субсидування для покриття поточних збитків та підтримання виробничих потужностей. Внаслідок цього вугільна продукція має вкрай високу собівартість, що призводить практично до абсолютної неконкурентоспроможності вітчизняних вугільних підприємств як на світовому, так і на внутрішньому ринку. Дохід від реалізації вугільної продукції не дозволяє відшкодувати

склався на вугледобувних підприємствах рівень витрат. Держава формує політику ціноутворення вугільної продукції з метою підтримки державних шахт. Такі неринкові заходи, в остаточному підсумку, тільки посилюють кризовий стан вугільної галузі. Розглянуто питання державної політики щодо вирішення ключових проблем вугільної галузі: її техніко-технологічної модернізації та реформування відповідно до ринкових умов господарювання.

Martyakova E., Veretelnaya L. Analysis of coal mines and the main trends of further development.

The article discusses the state of the coal industry, which is the most problematic in the Ukrainian industry on the one hand, it is a major source of national economy own energy resources, on the other - due to difficult geological conditions and mining and low technical level is less competitive, difficult to adapt to the market conditions of management, requires substantial government support. State owned and private sectors have been considered. The dynamics of the main indicators characterizing the production and economic potential of Ukraine's coal mining enterprises of different ownerships between 2007-2012 years have been studied current conditions of government and private coal mines in Ukraine. It was found were studied that private coal mining sector in Ukraine demonstrates a positive and confident enough subsidy work and in most cases proves its advantages. Among them - to increase investment in the purchase of equipment, increase coal production, reducing the cost of production of coal products, optimization of business processes, new technologies, etc. Private sector of the coal industry operates efficiently, thanks to the timely investment and favorable natural conditions. The public sector coal industry decline as a result of privatization, the transfer of a lease or concession of the most promising mines and with favorable natural conditions. The largest remains part of the public sector are the mines of a small production capacity with complex geological conditions, requiring significant systematic state subsidies to cover current losses and to maintain production capacity. As a result, coal production has very high costs, which leads to almost absolute lack of competitiveness of domestic coal enterprises at both global and domestic market. Revenue from the sale of coal products does not allow to compensate prevailing at coal mines cost level. State policy of prices in coal production, and distribution to the consumers in order to support state-owned mines. These non-market measures, in the end, only aggravate the crisis in the coal industry. The questions of government in solving the key problems of the coal industry: its technical and technological modernization and reform accordingly to market economic conditions.

Постановка проблеми. Україна володіє значними запасами вугілля та має розвинуту інфраструктуру вугільної промисловості. Враховуючи обмеженість інших вітчизняних джерел органічного палива, вугілля є головним енергоносієм в Україні, гарантом її енергетичної безпеки, економічної та політичної незалежності. Водночас вугільна галузь характеризується збитковістю більшості державних шахт: великий знос основних фондів, недостатній рівень капітальних інвестицій, складні гірничо-геологічні умови, в яких здійснюється процес видобутку та інші. Дохід від реалізації вугільної продукції не дозволяє відшкодувати рівень витрат, який склався на вугледобувних підприємствах. Держава формує політику ціноутворення вугільної продукції, і її розподіл тільки з метою підтримки державних шахт. Такі неринкові заходи, в остаточному підсумку, тільки посилюють кризовий стан вугільної галузі. Політика держави щодо реформування вугільної промисловості передбачає, приватизацію, оренду чи концесію шахт, що забезпечує залучення приватного капіталу. У таких умовах зростає значення наукових робіт у галузі дослідження ефективності роботи підприємств вугільної промисловості, особливо в частині собівартості видобутку вугілля, оскільки величина прибутку значною мірою залежить від витрат на виробництво та збут продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження складають роботи вітчизняних і зарубіжних вчених в області вирішення проблем вугледобувних підприємств, таких як: О.І. Амоша, Б.А. Білецький, Є.М. Братков, Б.А. Грядущий, Є.А. Козловський, В.А. Кучер, Ю.В. Макогон, Л.Г. Мельник, Г.Г. Півняк, Л.М. Міркуй, Л.Л. Стариченко А.І. Чиликин, Д.Ю. Череватский, І.А. Франчук, Ю.П. Яценко та ін. Їх наукові праці присвячені питанням ефективного використання виробничих ресурсів, підвищення техніко-технологічного рівня вуглевидобутку, управління інвестиційними процесами, управління витратами та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень, багато питань ще не розкрито, тому існує потреба у проведенні більш досконалих досліджень для вирішення не лише існуючих, але і нових перспективних питань, що виникають. Однією з таких вагомих проблем у вугільній промисловості є висока собівартість вугільної продукції. Усе це обумовлює увагу саме до розгляду основних виробничо-економічних показників вугледобувних підприємств різних форм власності.

Практична основа дослідження складена за даними державного підприємства «Галузевий інформаційно-розрахунковий центр» (ОІРЦ), місто Макіївка Донецької області.

Мета дослідження. Проаналізувати виробничо-економічні показники вугледобувних підприємств різних форм власності за період з 2007-2012 роки, причини збитковості державних шахт та розглянути можливі шляхи зменшення собівартості вугільної продукції.

Викладення основного матеріалу. Вугільна промисловість України складається з недержавного (приватного) і державного секторів [1. С. 24-27]. У 2007 та 2008 роках у недержавному секторі налічувалось 30 шахт без урахування дрібних шахт (20% загальної кількості), у 2007 видобуто 33,3 млн. т вугілля, а у 2008 р. 32,4 млн. т; в цьому ж періоді у державному секторі – 128 шахт, видобуто 42,2 млн. т вугілля, а у 2008 р. на 3,2 млн. т (7,6%) збільшився видобуток вугілля. У 2009 та 2010 роках налічувалось 34 шахти у недержавному секторі, видобуток склав 33,9 млн. т, це на 4,6% більш ніж у 2008 р., та на 8,9% менш ніж у 2010 р.; державний сектор скоротився до 124 шахт, видобуток склав у 2009 році 38,4 млн. т вугілля майже такий видобуток

спостерігається і у 2010 р. В 2011 році у недержавному секторі налічувалося 37 шахт, видобуто 43,6 млн. т вугілля; у державному секторі – 111 шахт, але у 2012 р. недержавний сектор за рахунок отримання в концесію розширився до 49 шахт, із збільшенням видобутку вугілля до 61,1 млн. т, а державний сектор скоротився до 99 шахт із зменшенням видобутку вугілля до 24,9 млн. т вугілля (рис. 1).

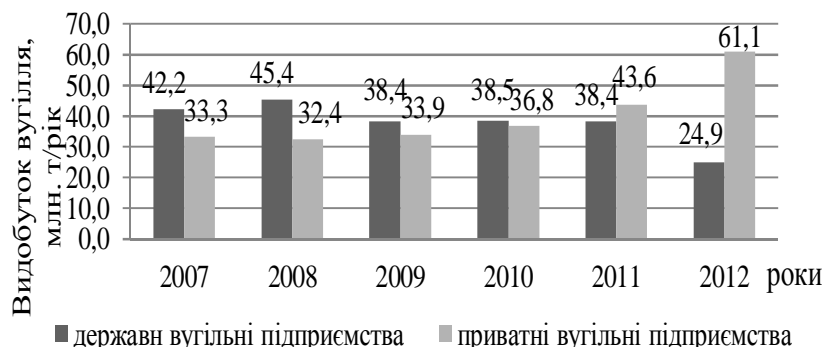

Рис. 1. Динаміка видобутку вугілля державними та приватними вугледобувними підприємствами України

На вугільних підприємства недержавного сектору спостерігається позитивна динаміка видобутку вугільної продукції, однак державні вугледобувні підприємства працюють вкрай напружено. Державний сектор, який має більш складні природні й виробничі умови, звужується і деградує внаслідок приватизації, передачі в оренду та концесію кращих підприємств зі сприятливими природними умовами. Найбільшу частину в державному секторі складають шахти невеликої виробничої потужності, які за своїми параметрами і природними умовами нездатні ефективно використовувати сучасну виймальну техніку. І коли мова йде про великі запаси вугілля в надрах України яких вистачить на сотні років, слід мати на увазі, що більше 80% цих запасів зосереджено в пластах потужністю до 1,2 м, що залягають переважно на великих (більш ніж 800 м) глибинах. Такі пласти у багатьох країнах взагалі не розробляються через відсутність ефективних засобів і дорожнечі. Вище наведені фактори обумовлюють низьку конкурентоспроможність українського вугілля як на внутрішньому, так і на світовому ринку через значні витрати на їх видобуток (рис.2).

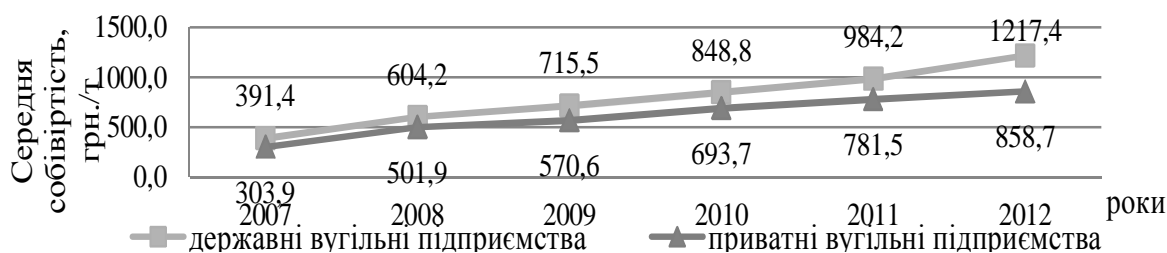

Рис. 2. Собівартість 1 т товарної вугільної продукції на підприємствах України

Собівартість вугілля на державних шахтах за підсумками 2012 р. склала 1217,35 грн./т це на 23,7% більш ніж у 2011 р., та на 43,4% більш ніж у 2010 р. і при цьому обсяг видобутку вугілля за цей період знизився на 65%. У 2009 р. склала 715,45 грн./т, це вище на 111,29 грн./т або на 18,4% ніж у 2008 р. і на 278,45 грн./т або на 82,8% вище в порівнянні з 2007 р. Проте приватні вугледобувні підприємства показують більш позитивну роботу, так собівартість вугілля за 2012 р. склала 858,7 це 9,8% більш ніж у 2011 році і на 23,7% більш ніж 2010 р. У 2009 р. собівартість склала 570,56 грн./т, в порівнянні з 2008 р. збільшилася на 68,63 грн./т або 13,7%, однак у порівнянні з 2007 р. зростання відбулося на 266,69 грн. / т або 87,8% [1. С. 115].

Аналіз динаміки таких важливих показників, що характеризують стан вугільних підприємств, як собівартість 1 т вугільної продукції та обсяг виробництва вугільної продукції дозволяє зробити висновок про те, що більшість підприємств підпорядкованих Мінвуглепрому України є збитковими, які не можуть існувати без державної фінансової підтримки. Визначення нормативів та обсягів державних дотацій, як правило, здійснюється, виходячи з принципу компенсації підприємству граничних витрат виробництва. Головна умова для виділення фінансової допомоги – перевищення повної собівартості вугілля над вартістю готової товарної продукції, що виникло в результаті дії економічних факторів, які безпосередньо залежать від виробника вугільної продукції [2]. Але чинний порядок надання державної підтримки, що визначається щорічно, не створює дієвих стимулів до зниження собівартості та підвищення якості вугільної продукції, тобто до отримання конкурентних переваг, все це тільки підживлює утриманську психологію керівників і персоналу вугільних підприємств.

Великий вплив на зниження та раціоналізацію витрат підприємства вугільної промисловості має державна політика. Зниження витрат можливо, якщо з боку держави будуть прийняті такі кроки, як: державну

підтримку потрібно надавати протягом певного періоду часу та встановити граничні обсяги фінансування, посилити прозорість і контроль; придбання та введення в експлуатацію нового обладнання для шахт, за рахунок чого можливе збільшення обсягів видобутку, підвищення якості продукції; контроль держави за тарифами на ресурсами для вугільної промисловості, а також послугами, які надаються шахтам підприємства інших сумісних галузей.

Важливим моментом для виходу із кризового стану є цінова політика для державних шахт. Існуючий низький рівень цін не забезпечує покриття навіть поточних витрат на виробництво, подальший розвиток шахт, штучно поглиблює їх збитковість, створює хибне уявлення про не конкурентоспроможність вугледобувних підприємств. Важливою для створення конкурентного середовища є лібералізація національного вугільного ринку. Тому, що зараз переважна частина продукції державних вугледобувних підприємств реалізується через так званий оптовий ринок вугілля (ДП «Вугілля України»), у якому виробники і споживачі позбавлені безпосередніх контактів і, отже, свободи вибору партнерів, можливості договірного визначення умов постачання вугільної продукції та її ціни – все це централізовано [3. С. 27]. Тобто, позитивного економічного ефекту можна добитися не лише знизивши витрати на виробництво, а й за рахунок підвищення цін на вугілля до рівня ринкових .

Водночас приватний сектор українського вуглевидобутку демонструє досить упевнену беззбиткову і бездотаційну роботу та в переважній більшості випадків переконливо доводить свої переваги. Серед них - збільшення обсягів видобутку вугілля, збільшення інвестицій в придбання обладнання, зниження витрат на виробництво вугільної продукції, оптимізація бізнес-процесів, впровадження нових технологій і т. п. У недержавному секторі більшість вугледобувних підприємств входять як сировинна база до складу вертикально інтегрованих структур металургії або електроенергетики і таким чином перебувають переважно у стані внутрішньої конкуренції в межах цих структур. Однак у доволі жорсткому конкурентному середовищі працюють приватні вугледобувні підприємства, що не входять до складу вертикально-інтегрованих структур, але вони становлять незначну частину галузі [4. С.174].

Разом з тим намітились деякі позитивні тенденції в розвитку державних вугледобувних підприємств. Так комітет економічних реформ при Президентові розробив план реформ у вугільній галузі на найближчі п'ять років. Згідно з документом, до 2014 р. потенційно рентабельні державні шахти будуть продані, а субсидування збиткових вугільних підприємств – скорочене на 80%. Одночасно передбачається збільшити витрати на соціальну адаптацію шахтарських міст. Запропонована реформа повинна підвищити інвестиційну привабливість українських шахт, зокрема, ліквідація ДП “Вугілля України” дасть змогу створити в Україні повноцінний ринок вугілля.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновки, що державна політика має бути спрямована на залучення приватного капіталу для технічного переоснащення вугледобувних підприємств їх реконструкцій, нового будівництва та на перебудову організаційно-економічних відносин з орієнтацією на створення конкурентного ринкового середовища. Все це призведе до значного зниження собівартості вугільної продукції. Отже об'єднавши зусилля, ресурси держави і приватних інвесторів, вітчизняна вугільна промисловість вийде на шлях сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. ДП «Галузевий інформаційно-розрахунковий центр» Основні показники роботи вугільної промисловості України за січень-грудень 2012 року. – Макіївка, 2012. - 164 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткового покриття витрат вугледобувних підприємств, що включаються до собівартості готової товарної вугільної продукції» № 153 від 23.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-porjadku-vikoristannja-koshtiv-peredbachedoc47939.html>.
3. Амоша О.І. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп. / О.І. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 44 с.
4. Трифонова О.В. Стійке функціонування вугільних шахт у складі вертикально інтегрованих компаній / О. В. Трифонова // Держава та регіони / Економіка та підприємництво. – 2012. – №5 (68). – С. 172-177.

Ключові слова: інвестиції, видобуток вугілля, собівартість, ціна, конкурентоспроможність, державний сектор, недержавний сектор, вугільна промисловість, інвестиції, державна політика, кризовий стан.

Ключевые слова: инвестиции, добыча угля, себестоимость, цена, конкурентоспособность, государственный сектор, негосударственный сектор, угольная промышленность, инвестиции, государственная политика, кризисное состояние.

Keywords: investment, extraction of coal production, cost, price, competitiveness, state sector, non-state sector, coal industry, investments, public policy, crisis state.